

לחופש נולדה

עמי וולנסקי 21.02.2013 20:00

נטייה של ממשלות להתערב בעולם הרוח והמדע מאפיינת משטרים ריכוזיים וטוטליטריים. מחלוקת באשר לאופי המערבות הממשלתית בישראל הסתיימה ב-1973 עם הקמת גוף ביניים - בין הממשלה לאוניברסיטאות - שהוא בלתי תלוי ובעל סמכויות תכנון ותקצוב לאומי (ות"ת). הקיום העצמאי של גוף זה נתון כיום בסכנה ממשית.

הנטייה הממשלתית לשלוט בחיי המוסדות ולכוון את המחקר אינה חדשה. דוד בן-גוריון ביקש לעמוד בראש המועצה להשכלה גבוהה, כדי להבטיח את גיוס המחקר לצורכי המדינה, עניין שעמד בבסיס הצעת חוק המועצה להשכלה גבוהה הראשונה, שנדחתה על ידי הכנסת; הכוונת המחקר עמדה ביסוד הצעת חוק שנייה ב-1955, ולפיכך נדחתה אף היא מחשש לפוליטיזציה של המחקר המדעי. ההתנגדות להתערבות בעולם האקדמי חצתה מפלגות. אלימלך רימלט קרא למנוע חקיקה הדומה לזאת המקובלת "בדמוקרטיה עממיות ובמשטרים טוטליטריים". שר המשפטים יעקב שמשון שפירא קרא למלט את ההשכלה הגבוהה משליטת הממשלה בשל "הטבע האימפריאליסטי" של הממשלה, ואילו מנחם בגין, בתפקידו כראש ממשלה, גונן על סמכות הוועדה לתכנון ולתקצוב, כאשר הורה לוועדת הכספים לשחרר כספי השכלה גבוהה שהקפיאה.

ניסיונות ממשלתיים להתערבות ולהעדפה מוסדית כזאת או אחרת לא חסרו במהלך השנים. אך הוועדה לתכנון ותקצוב ידעה לבלום אותם ולמנוע נפוטזים פוליטי באקדמיה, ובכך להרחיק בחישה פוליטית.

בשנים האחרונות חלה שחיקה מדאיגה. הצעת חוק ההסדרים מ-2009 ביקשה להעביר בפועל את הוועדה לתכנון ותקצוב למשרד החינוך, הצעת חוק ההסדרים מ-2010 ביקשה לכוון את המחקר המדעי בהתאם להעדפות ממשלתיות. מגמות אלה, החוזרות ונשנות, המופנות באחרונה באופן נטול עכבות גם לעבר חוקרים בעלי מעמד בינלאומי רם, מותירות את הרושם כי הסכר עומד להיפרץ. בנקודת הזמן הנוכחית הסדק מתרחב, וקיים איום בפועל על עצמאותה ואי-תלותה של הוועדה לתכנון ולתקצוב. החלטת מל"ג יו"ש להכיר במכללה האקדמית באריאל כאוניברסיטה הותירה את ות"ת במלכוד. בעוד ות"ת החליטה כי יש לקבוע קריטריונים לשדרוג מעמדן של מכללות, כולל זו באריאל, הממשלה החליטה לאמץ את החלטת מל"ג יו"ש ולקדם את מעמדה של המכללה לאוניברסיטה. התמונה המקצועית מסתבכת משום שבפני ות"ת מונחות זה כעשור בקשות לשדרג את המעמד של מוסדות הידועים בהישגיהם המדעיים; ברשימה ניתן למנות בין היתר את המרכז הבינתחומי בהרצליה, המכללה למנהל, המכללות בגליל המבקשות להתמזג לאוניברסיטה. בנוסף מבקשת ות"ת לבחון את מבנה ההשכלה הגבוהה של ישראל על מכלול היבטיו המקצועיים והתקציביים, שיש להם השלכות ארוכות טווח על המחקר וההוראה. הניגוד העולה בין החלטת הממשלה לבין ההחלטה של ות"ת, השוללת בפועל מתן אישור לאריאל לפעול כאוניברסיטה בטרם בחינה מקצועית כוללת, עלול להוביל את הוועדה, יציר כפיה של הממשלה, למסלול התרסקות. הוועדה ביקשה למעשה אשראי מקצועי לבחון את השדרוג של מוסדות אקדמיים באופן החופשי מלחצים פוליטיים של הממשלה. התעלמות מהחלטת ות"ת לבחון מקצועית את הנושא תוביל לאחת משתי אפשרויות - או שות"ת תאבד את מעמדה בעיני הממשלה או שתאבד את מעמדה בעיני

המוסדות. האחריות הציבורית מחייבת להימנע מהכחדה של אחת מ"שמורות הטבע" הנדירות של ישראל. לממשלה יש תפקיד מרכזי במניעת כל פגיעה בסמכות ובמעמד של הוועדה, שהובילה את האקדמיה הישראלית להישגים נכבדים.

פרופ' וולנסקי, מחבר הספר "מדיניות ההשכלה הגבוהה של ישראל 1952-2004", שימש יועץ להשכלה גבוהה של ארבעה שרי חינוך